

Attisove bazilike iz leta 50. po Kr., ki se je našla leta 1917. pod razvalinami železniškega nasipa na progi Rim—Napoli.

Vprašanje izvora bazilike Konstantinovega časa je tako rešeno (brez orienta), prišel je na dan vzorec iz I. stoletja; ta poganska stavba, namenjena misterijskemu kultu v nebo odnešenega, simbolnega Attisa (spiritualizem), je formalno in duhovno povsem prava mati subjektivistične bazilike IV. stoletja in krščanske cerkvene arhitekture sploh. Avtor obravnava v nadaljnjem še arhitekturne člene in njih razvoj in ostro opredeli umetnostni izraz antične in pokrščanske arhitekture: tektonski telesni organizem — novi idealistični spiritualizem in subjektivizem.

Potem obravnava centralno stavbo, izraz antične »kristalne telesnosti«, ki je krščanskemu zapadu manj služil, tam »ni imel domovinske pravice«, dasi je močno zakrnaval antično miselnost in se nagibal k novi.

V merovinški dobi se pojavi zastoj; tedaj gre le za »krščansko-kolonizatorično razširjenje starokrščanskih stavbnih tipov na sever in zahod«, v karolinški dobi pa razvoj zopet oživi v zmislu reakcije na zgodnjerednjeveško umetnostno hotenje. Namesto stare metafizične spekulacije stopi v zvezi z novim kultom antike zopet težnja, ki se v arhitekturi javlja v nagnjenosti k »telesno-plastičnemu« idealu, tudi zopet k centralni stavbi (primeri v istem času prvo, plastično »predrenesanso« v slikarstvu in skulpturi!).

Karolinški realizem vodi v prostorno diferenciranje stavbe in v ritmično kompozicijo, ki postane ta romanski dobi vodilni misli.

Za razumevanje razvoja je ta knjiga prijemljivo-jasno in prepričevalno-plastično pisana; kakor prva dva snopiča, se odlikuje tudi tretji po sodobni zastavi vprašanja, sistemu in metodiki. Avtor je obdelal obširen material, posebno hvalevredno je, da je v širši okvir vpotegnil tudi spomenike iz naše okolice, Dalmacije in Istre, ki v splošnem razvoju nikakor niso nepomembni.

Nedvomno kaže prvi del Cankarjeve Zgodovine, da dobimo, ko bo tu celota, eno najboljših tozadevnih del v Evropi. Le škoda, če bi to delo, kakršno je, v svoji novosti, splošni važnosti in aktualnosti ostalo le nam in našim ozkim mejam porabno in ne bi seglo v široko Evropo. Njegovo mesto je na široko-evropskem torišču.

S. Vurnik

4. Wł. St. Reymont: **Kmetje**. I. Jesen. Poslovenil Joža Glonar. Prevodov iz svetovne književnosti X. zvezek. Str. 257 in Opombe prevajavca. — Neugodne založniške razmere so krive, da smo dobili to veliko delo celih deset let pozneje in da bomo čakali še tri leta, preden ga dobimo v celoti. Za tedaj bi priporočili Matici, da nam v zadnjem zvezku oskrbi tudi spis o Reymontu in njegovem celotnem pisateljskem delu. Razpravo o »Kmetih« samih, ki so danes eno najznačilnejših umetnin novejših svetovne književnosti, prinašamo spredaj. »Kmetje« so težka naloga za prevajavca in zahtevajo pesnika in tenkosluhega poznavavca originalnega in domačega jezika. Jezik v tej povesti je zdaj dialektično brutalen in vendar stiliziran, zdaj sama pesem narave, nežen, pa zopet silen. Za prevod tega dialekta danes nimamo drugega jezika, kot je Finžgarjev v Verigi ali Razvalini življenja — zlasti, ker je dialog ves natrošen z

ljudskimi reki in samosvojo kmečko modrostjo — toda ta jezik bi utegnil biti »Kmetom« klimatično tuj, ker je zgoščen, jezik »Kmetov« pa je široka poljanščina, osladna in nasilna obenem — blizu taka kot v Novačanovi »Velejki«. Dr. Glonar je vzel tip vzhodnega štajerskega narečja, toda ne v vsem dosledno; tudi ni vedno ločil med govorom in čisto epiko. Tako n. pr. rabi v pisateljevi pripovedi, ne v govorih, štamperl (138) za kieliszek, gruska (65), dočim ima na prejšnji strani (64) hrusko; zlodziej pomeni samo tat, ne razbojnik (137), kar tudi za zmisel govora ni prav. Kar se tiče dialekta, bi ga bil lahko še bolj barval, ne morda s samimi lokalizmi, ampak s stavčno ritmiko in dialektičnimi protezami. Zlasti težko je uglasiti sentence. »S tujega voza zlezi, če treba, sredi morja!« (5 in še pozneje): Z cudzego woza — to złaž choć i w pół morza — original tu poje bolj kakor samo v asonanci; nemški prevod n. pr. ima tu poudarjeni zmisel: Vom fremden Wagen muß der Mensch runter, wenn es Zeit ist, selbst ins Wasser. V tem primeru vidimo, kako težek je tak prevod, zlasti pa slovenjenje govorice in ljudskih pesmi, ki jih je Reymont posebno koncem I. dela obilno uporabljal. »Lahko me, že veste, kam...« (42) je mnogo premilo za poljski »Ale, pocałujcie mię gdzieś...« in bi se reklo »E — pišita me, kamor hočeta...« Posrečeno so prevedena nekatera imena, n. pr. Nejček za Bartek, Jok za Kuba; toda Volja za Wola je kot krajevno ime pri nas skoraj brez vsebine; dobra je ločitev wójta in soltysa v župana in rihtarja. V splošnem se mora priznati, da je prevod dr. Glonarja korekten in da spričo skoraj nepojmljivih težkoč v mnogočem ubira tudi zvok originala. In to je pri »Kmetih« veliko!

F. K.

Janko Glaser: **Čas — kovač**. Maribor, 1929. — Baš pred desetimi leti je Glaser izdal prvo zbirko »Pohorske poti«, s katero je v našo poezijo pritegnil vonj nove pokrajine, ki so jo doslej literarno izrabljali le tujerodci (Achleitner, Bartsch). Ta krajinska barvenost z lahno intimno čustveno liriko je karakterizirala prvo zbirko. Druga zbirka »Čas — kovač« pa ne samo, da se ni v ničemer premaknila v bližino sedanjega časa, ampak pogrešamo v njej celo tega, kar je imela prva zbirka: barvenosti, čustva in lirike. Poezije. Ostal je v njej le opis, doživljaj, misel. Sama snov, ki je ni gledal umetnik, ali pa ni dozorela v poezijo. Komaj v par slučajih.

Razdelil je Glaser to zbirko, ki naj bi izražala usodo človeka v času, v štiri dele, katerih prvi in zadnji sta zrastle iz svojevrstnosti Pohorja, drugi iz najintimnejšega družinskega življenja in tretji iz refleksije.

Prvi del naj bi izrazil hrepenenje po gorski preprostosti, trpljenju in veselju in po razvoženi zemlji, čustvo svežega jutra, oblakov preko solnca in večerne tihoote, opojnost vinske jeseni in spokornjenosti zime. Pesmi so razpoloženske, ki pa ne izvirajo toliko iz čustvene impresije, kolikor iz razuma. Pesmice (Domotožje I, želja, Jutro) se namreč vidi, da so se spočele za pisalno mizo: ne izražajo kake notranje strnjenosti in nujnosti vezi s preprostimi drvarji, so le beg od lastne utrujenosti, izražen v nepoetični misli, hladno se blesteči iz poetičnega opisa. Pristnejše so ostale tega cikla (Večer, Zimska, Jesenska pesem), ki pa so strašno vsakdanje impresije,

Zanimiva pa je vsekakor »Sredi posekane planje« kot klasičen primer predimpressionističnega naturalističnega gledanja na stvari: posamezne sestavine vidi pesnik v zaporednosti in jih našteje v otipljivi stvarnosti brez osebne čustvenosti. Pa ni misliti na morebitni moderni novonaturalizem: manjka pesmi vse moderne dinamičnosti in sintetične realnosti. Pač pa sta lepi impresiji »Popotniki mimo solnca« in »Domotožje II«.

V drugem delu — intimno življenje — bi se morala predvsem izkazati moč pravega lirika. Pa prav v teh pesmih se vidi, kako malo je Glaser lirik, in kako konvencionalno notranje doživlja. Le »Jutranja pesem« in »Impresija pred spanjem« sta pesmi, ki imata ceno. »V mesečini« in »Kaj je že tako dolgo?« sta pa samo še snov brez liričnosti, le še povedane sanje. Verzi »Sinčku« in »Hčerki« so pa le verzificirane sentence, kakor jih človek piše ob vsaki uri brez poetičnega navdiha v spominske knjige, če ima primeren izraz. Kjer Glaser misli, da poje lirično pesem, le pripovedno veže miselno snov. Zato je močan tam, kjer ne gre za čustvo, le za posredništvo spoznanja (Na pot, Rodovnik).

Ker je Glaserjeva moč v karakteristiki, v miselni poenti in krepki besedi, so razmeroma dobre njegove literarne označbe (Deseti brat, Epitaf pesniku, Pesnik) v tretjem delu. Kompozicija večjih pesmi pa je vseskozi racionalistična, šolsko prozorna, zunanje shematizirana, ne notranje dinamična (Moj ded, Pesnik, Meditacija) in se tako tudi končuje v didaktični misli, ne notranje potrjeni resnici. Povedati pa moram tudi, da tako naivne »socialne« pesmi še nisem čital kot so »Sanje«. Nasprotno pa je po narodnem motivu spesneno »Darovanje« pravi biser.

V zadnjem delu sta v dvoje pohorskih refleksivnih doživetjih (Ob cesti, Ubranst) vključeni pohorska legenda (Mariborska legenda) in pohorska romanca (Pohorski svetniki). »Mariborska legenda« je sicer dobro pripovedovana, živahno in krepko pisana, pa brez prave etične globine in zato ne notranje umetniško zaključena. Ždi se mi kot bister studenec, ki se razlije v pesku... Rapsodstvo, vpesnjena anekdota. »Pohorski svetniki«, pa so za čuda lepa romanca, živahna in šegava, in bi enotneje in poetičneje zaključila zbirko kot literarna »Ubranst«.

Zbirka »Čas — kovač« je po vsem tem zelo nesodobna: ves duhovni napor zadnjih desetih let je šel neslišno mimo. Pa nočem soditi samo iz časovne relativnosti; tudi absolutno dobrih pesmi katerega koli pravca je v zbirki le par (Darovanje, Popotniki mimo solnca, Impresija pred spanjem). Vzrok je v Glaserjevi nezmožnosti, umetniško gledati na svet in ga z duhovno-čustveno silo dvigniti v poezijo. Nima tiste čarovniške palice, ki bi iz snovi ustvarila novo duhovno vrednoto: snov ostane snov, razpoloženje — opis, pesem — domislica, doživetje — anekdota. Ni pri njem neposredne lirike, osebnostno duhovnega gorišča, ki bi prečiščalo materijo. Kjer hoče v duhovno doživljanje, pade ali v abstraktnost — sanj in šolsko naivnost (Sanje), ali pa v literarnost (Večer, Ubranst). Ima pa Glaser dobro šolo, dober izraz ob župančiču (Moj ded) in zmisel za verz, kar ga ob njegovi realistični duševni nastrojenosti usposablja za izvrstnega pisca epitafov, epigramov in slavnostnih prigodnic.

Tine Debeljak

Leopold Turšič: **Tiho veselje**. Založila Družba sv. Mohorja. Celje, 1928. (Mohorjeve knjižnice 24. zvezek.) — Poezija avtorja skromnih in simpatičnih popevčic ni bila notranji poklic, povelje in usoda. Tem pesmim manjka tega, kar je za umetnika-stvaritelja predvsem značilno, namreč osebne dinamike. Radi tega za razvojno črto našega pesništva niso niti značilne niti pomembne. Grešili pa bi proti pesniku, če bi ga sodili s tega vidika, zakaj sam je hotel ostati le »zadnji pastirček, zamišljen v piščalk«. Gre mu priznanje za to samospoznanje, zdi se, da ga prav zato ne moremo prišteti v vrsto lažipesnikov in epigonov. Zanje je značilna visoka ambicija ob pomanjkanju moči in sposobnosti. Tiho veselje pa je izraz skladnosti med voljo in močjo, izrazit dokument vsega svojevrstno organiziranega človeškega oblikujočega duha, ki ga v estetiki tolmačimo z izrazom »dilentatizem«. Pesnik Leopold Turšič je takega poeta-amaterja tipičen primer, kar velja zanj vsebinsko in oblikovno skoraj brez pridržka. Tu in tam se pač iz kolektivističnega okvira izloči on sam, tudi motivno ga smemo vzporejati s težnjami njegovega časa (lepota domačinstva!), vendarle ostane splošna oznaka zatajitev osebnih in časovnih izrazitosti in značilnosti. Njegova pesem je primitivna tipična estetska kultura, vendarle bistveno različna od naše anonimne pesmi. Tam — početki organske rasti v diferenciacijo visoke kulture, tu — usedlina tradicije. Njen pomen je v tem, da bo v ljubezni dvigala in približevala literarni umetnosti najširše plasti slovenskega naroda.

France Vodnik

Dela novoborcev, I. zvezek. Oton Berkopec: **Pesmi**, Ivo Sever: **Slavica**, tragedija v treh dejanjih. Knjižnica »Naša Gruda«, št. 2, december. Ljubljana, 1928.

Kriza sodobnega slovenstva ni nikjer tako očitna kot v literaturi, kjer je v poslednjem času zazijala obupna praznina — absoluten nič. Najbolje je, da si povemo to v obraz, čeprav ta brezobzirnost zaboli. Kajti drugače bo prišlo pri nas v navado, da bomo namesto močnih, resnično umetniških del redno prejeli na ogled stvari, ki naj bi bile izraz novega slovenstva, a so v resnici samo dokument obupne nesposobnosti in duševne revščine. Tak dokument oslabelosti je tudi pričujoča publikacija, ki je, upam, prepričala tudi tiste naše ljudi, ki menijo videti v slednji kresnici meteor, da so — nasledli z geniji novoborcev.

Publikacija v glavnem obsega Severjevo tragedijo, kateri so kot nekaj sprednji repek pridejane Pesmi Otona Berkopca. Te pesmi bi po svojem skromnem značaju sodile posamič v revije, tam bi se marsikaj zabrisalo, a tudi prezrlo, sedaj pa preočitno razodevajo svojo nebogljenost. Nič jih ne opravičuje in zaman se vprašuješ, čemu je bilo treba Berkopcu vse te neljube blamaže. Pomanjkanje avtokritike si razlagam tako, da je avtor zaverovan v podobe lastnega osebnega doživetja menil videti njih resnične odbleske tudi v pesmih, kar je pri mlademu človeku psihološko razumljiv in neredek pojav. A na prvi pogled je jasno, da je Berkopec podlegel predvsem zunanjim vplivom in prepričan sem, da se ne motim, če vidim v njem žrtev tuje genialnosti. Naj Berkopec na tihem vse to premisli in prizna — v samotni, odkoder naj se nekoč vrne prečiščen, zrel,